

Győry Dezső

Tisztelettel és szeretettel köszöntjük a 70 éves Győry Dezsőt szülőföldje, a palóc-láj nevében.

A költészet kegyelte, nem a sors, hazája lett három ország. — ebben a mondatban benne rejlik Győry Dezső egész életútja és költészetének valamennyi meghatározó jegye, egész jellege. Kemény, súlyos szavak értékelik őt, oly kémenyek és súlyosak, mint a marandóságot képviselő márvány-monumentumok.

Következetes, kisebbségi magyar, antifasiszta költő: a jelző-bokor bármelyik tagja önállóan is jellemezheti őt, együtt azonban csak az ő neve mellé sorakozhatnak azért, hogy költészetének tüzetesebb megismerése után, aminek természetes következménye annak megszeretése is, egyedül álljon tisztas nevé: Győry Dezső. Egyszerűen és együttesen e név jelenti ezután a következetes világnézetet, a kisebbségi öntudatot, az ujjarcú embermagyar megtestesítőjét, minde- nek felett pedig az antifasiszta költőt. Nevét emlékezetessé tevő regényeiben ugyanaz a költő nyilatkozik meg, mint aminőnek arcéle versei világából rajzoló- dódik elének, csakhogy ezuttal regényeinek alakjain keresztül sugallja legszemé- lyesebb mondandóit: életművének egysége az ő nagyszerű egyéniségének fog- lalatában jelentkezik. Iskolás módszer lenne tehát külön szólni a költőről, el- különítve elemezni regényeit: Győry Dezső élő irodalmunk egyik jellegzets kép- viselője, egy kerek-egész életmű példaadó költője.

Egyidős századunkkal, palócföldünk szülőtte: idő és helyszín eleve jelzi alap- vető jellemvonásait; ama híres huszadik század megpróbáló, kísérleties, vész- terhes elemeket szerzett, rejtegetett számára, a bajlátott szülőföld, és a közép- európai tágabb haza — a zengő Dunatáj — meg-megujuló erőt, szárnyaló ih- letet, mintaszerű közlésmódokat teremtett, kölcsönzött öntudatosító szellemiségé- nek, kibontakozó tehetségének.

Az idő és a tér szakaszosan alakította egyéniségét, irányította sorsát, hatá- rozta meg művészi tevékenységének irányát, határolta el annak körét, mérte egyszersmind annak súlyát és színvonalát. Ismert életkörülményei között — és azok ellenére — nem lehetett más egyéb, mint kisebbségi költő, gondolatközlő magyar közéleti férfi, eszmeindító, egyetemes látnok, olyan sokrétű személyiség, mint aminőnek őt versei, meg regényei mutatják, örökítik, példázzák egymaga magát, Győry Dezsőt, a következetes kisebbségi magyar antifasiszta költőt, egyet- lent a sok közül, elsőt az egyenlők között.

Az első világháború vége új helyzetet teremtett a művészi ösztönét érző Győry Dezső számára, festészetet a filológia, filológiát a költészet váltotta fel az új hazában, a felvidéki kisebbségi magyar sorsban. Hasonlóképpen váltako- zott szülővárosa után jónéhány munkahelye; nem csodálatos mindez, hiszen felvidéki élete folyamán ötízben vesztette el állását, mindannyiszor megingás

nélkül, következetesen vallott világnézete miatt. Kisebbségi életének kezdete óta gyűlölte és mélyen megvetette az álnok kétlakiságot, az áltatást és önáltatást, a meghunyászkodó elv-feladást, a hajlongó alázkodást, a jobboldal felé irányuló társadalmi osztályigazodást, a kiszolgáltató szegénységnek, a dolgozó népek elárulását. Ezt az elvi macacsságát, eszmei következetességét mindvégig megőrizte és továbbadta hasonló helyzetű, egyező gondolkodású, fejlett igazságérzetű baráti körének, a néhány év múltán megalakult Sarló-mozgalom tagjainak. Mint a társadalmi alsórétegben élő-küszködő fiatalember világosan látta, mondhatni bőrén tapasztalta, az állam vezetői hamar összelepedtek az egykori, helybenmaradt, módos-vagyonos réteggel, hamarosan megegyeztek a kisebbségi szegénység rovására, illetőleg nem törekedtek saját fajtájuk helyzetének javítására: mindkét vezető, vagyonos társadalom a proletárság nemzeti megosztásában látta saját biztonságát, védelmét. A megkövült társadalmi helyzet így lett a forradalmi érzület, a változtató szükség kiváltója: a tőkés rend a maga védelmére csatlakozott a fasizmushoz, a sarló jegyében tömörültek, akik jelvényük mellé odagondolták a kalapácsot is, a földműves parasztság és munkásság forradalmasításában látták, keresték a jövő útját. E két jelben kell az erőket egyesíteni; lett korszakos jelentőségű felismerésük. Az államalkotó nemzet és a kisebbségek békéjét eleve a megnyerendő osztályharcban, a proletár egységben találta György Dezső és köre megvalósíthatónak. Különben is az osztályharc végeredménye nem lehet más, mint az osztály nélküli társadalom, melyben feloldódnak a felső rétegek szította nemzeti ellentétek.

Politikai iskolázottságát, társadalomszemléletének alapjait nemcsak közvetlen környezetéből, hanem inkább a nagyjelentőségű Sarló-mozgalomban ismerhette meg, abban a felvilágosult eszmei közösségben, amely a maga idejében egyetlen volt Európa e térségében, amely mozgalom a nemzetközi haladó szervek elismerését vívta ki, a csehszlovák Julius Fucsik üzenetét elsőnek fogta fel, illetve nyilvánította ki az elnyomottak összefogásának szükségességét.

Ez a mozgalom nemcsak egyik mozgalom akart lenni a többi között, nem választotta a szalon-kommunizmust, hanem látni, tudni, tapasztalni akart és tudott. A kisebbségi sorsot a maga élő valóságában – szinte kézzel foghatóan –, a helyszínen törekedett megtapasztalni, ezért meg kellett ismerniök a mindenrendű emberi sorsalakulást, hogy ez életismeret alapján láttassanak, tudattassanak és tapasztaltassanak velük életükre, jövőjükre vonatkozóan, találják meg személyes látásuk révén a jobbhoz, a tökéletesebbhez vezető utakat-módokat. A sarlósek világosan látták, hogy a nép, a dolgozó szegénység milyen kilátástalan jövő előtt áll, s a jelene sem megnyugtató. A mozgalom egyik tagja hadd mondja el újra ehelyütt is, kik voltak ők, mit akartak: „Olyan nemzedék voltunk, mely az iskolában mást tanult, – emlékezik Dobossy László – mint amit szüleitől hallott, sőt mint amit az iskolán kívül a saját tanárai is sugalltak neki. Két türelmetlen, vak és vad nacionalizmus malomköve közé szorultunk. Tiszták voltunk, igaz szóra vágytunk, úgy éreztük, szétlapít, megaláz, elemészt e kétfelől szorító hazugság. – Bizonyára gyakran tévedtünk, de megtéveszteni soha nem akartunk; gyűlöltük a kétlakiságot, az álnokságot, az áltatást és önáltatást, de hittünk benne, hogy a fertőzetlen nép erejével olyan világot teremthetünk magunk körül, mely példa lehet másoknak is. Nyaranta a falvakat jártuk, téli esteken munkásakadémiákra lopakodtunk, s a világtalan kisvárosokban nem ke-

vesebbről álmodoztunk, mint hogy a tudás és az emberség tűzét szítsuk fel a körülöttünk sűrűsödő európai éjszakában... Ekkor találkoztunk Győry Dezső verseivel, s ekkor találkozott a költő azokkal, akiket majd „ujarcú magyaroknak” -nak nevez. Aki átélte e találkozást, soha többé nem feledheti el a Győry-versek mély váltakozó szolamát”. A sarlóások mihamarább Győry Dezsőt vallották költővezetőjüknek, ki a mozgalom érzelmi-indulati feszültségét remeklő, mozgósító verseiben fejezte ki, öntötte művészi formába jóval a mozgalom létrejötte előtt és azóta mindvégig.

Az ujarcú kisebbségi magyarság sorsigazoló költője elsősorban és mindenekfelett Ady Endre lett; Móricz Zsigmond éppen Győry Dezsőről írta már 1928-ban: „Csak Ady élte annyira magyar voltát, ilyen kinlódva, ilyen verejtékesen, ilyen imádsággal, ennyire minden pillanatban, ennyire Sors-küldötten”. Az 1931-ben alakult Sarló tehát nem minden előzmény nélkül emelte első helyre költőnk, aki legkorábban vallotta az egyetemes emberség és kisebbségi sors, távlat és provinciális adottság egységét, a látszatra összeegyeztethetlen fogalmak tökéletes, szlovákiai érvényét.

A huszas évek sötét és áporodott légkörében a kisebbségi költő utmutatás lehetett, próbára az újra és példa a másra, ahogy Fábry Zoltán is látta, majd így folytatta: „Európa volt a hazánk, szegény nemzet a szerelmünk, szocializmus a törvényünk, demokrácia a mértékünk, emberség a magyarságunk”. A kisebbségi költő tehát elsősorban embermagyar, küldetésének nagysága éppen abban fejeződik ki, hogy hangja tisztán emberi hang, ahogy azt Győry Emberi hang című versében máig érvényesen, példázhatóan igazolta:

Én és ezer társam a sorsban
szegényekért s kicsinyekért
fájtuk és izgultuk ezt a sorsot:
rossz életet jobb életért.
Sosem magunkért, mindig másért
hirdettünk többet, mint magunk:
jobb lenni ösztönünknel s másnál
s tartani minden gátolásnál
élő gátnak szívünk s agyunk.
Gyűlöletre nevelt a sorsunk,
mi szeretetre önmagunk.

Még két idézet mindenesetre ide kívánkozik. Az előbbinél korábban, 1925-ben írta költőnk: „Szeressétek az elnyomottakat, tegyétek úgy, ahogy akarjátok, hogy veletek tegyenek, legyetek ti minden lelki és testi kifosztás legerősebb ellenségei... a legszélesebb emberi szolidaritás, legszebb humanitás, leghetőbb szabadság, legbátrabb becsület...” (Kisebbségi génusz).

Nem aratni csak vetni, vetni.....
S tán egyszer végre úgy szeretni,
hogy másnak ne fájjon soha.

A szeretet a valóságérvés alkalmas bizonyítéka, kisebbségi sorsban élő költő a szeretet általános hirdetése nélkül, az emberség felemelő tudata nélkül szolamossá terebélyesedik, harsogóvá hígul, bérencé süllyed, szava meliébeszéléssé silányul, hangja pusztába kiált.

Győry Dezső igen fejlett igazság-és valóságérzéssel látott és szólott mindenkor, élet- és emberismerete mély és osztatlan, e kettő óvta meg az elhajlástól, megalkuvástól, s őriztette meg vele elhűségét. Sorsban, eszmeiségben rokona, Fábry Zoltán nem véletlenül írta le vele kapcsolatban ezeket a szavakat: „A kisebbségi életformát tud, mindent lát és így az egésztest is hitelesen mondhatja. A kisebbségi életforma „főleg erkölcsi és szociális kérdés”. Ha e magatartás gyengül: a költőnek nem lehet többé felfigyelhető és mindenféle visszhangzó mondanivalója”. Verseinek hosszú sorozata, regényeinek legszebb fejezetei nyilván hirdetik: változnak bár a körülmények, módosuljanak az anyagi- szellemi viszonyok, sújtsa őt bárminő sorsharag, az erkölcsi teljesség tűzpróbáját mindig győztesen, nyertesén kiállotta.

Költőnk világviszonylatú tájékozódása voltaképpen kitörés a kisebbségi élet szűkített, nyomorított keretéből, amikor tehát egyéni fájdalmát és osztályosai keservét világgá kiáltja, akkor már nemcsak egy kis földrajzi egység szószólója, hanem az emberség vitatott ügyének fellebbezője egy egész földrész, Európa alvó lelkiismeretéhez. „Amikor a kisebbségi költő Európa szószólója lehet, – ismét Fábry Zoltán érvel mellette – akkor a küldetésstudat elérte tetőpontját. A kisebbségi költő csak így és itt lehetett több önmagánál: az egyetemesség emberi hangja, az emberség nagysága, a lelkiismeret erkölcsi teljessége”. Győry sem állapít meg többet, szebbet, mélyebbet mint:

..... s a sors értelme: nép lenni a népek
s ember lenni az emberek között.
Én minden népet félték attól,
amitől féltém az enyém.

A megbékítő, kiegyenlítő szeretet határtalan és mindig őszinte, a korszak hazugsága, hogy ez az önzetlen szeretet nem lehetett általános, mindössze csak itt-ott virulhatott ki, legtöbb helyütt a gyűlölet kegyetlen falába ütközve halódott, lappangott, hogy az idők teljességében ismét feltámadjon. Győry lírájának szerethangja csaknem öt évtizede folyton zúg-búg, mint a magános orgona a hangversenyteremben. Visszhangja mindazért eljutott a legtávolabbi fülekbe-szivekbe: nem magános költő, közösségi ember, közbecsület övezi, így van ez rendjén és csak emiatt tudott megmaradni egyaránt embernek és költőnek.

Költészete váltakozó áramlású, olyan mint a bűvő patak, olykor gyorsan csörgedez, máskor lassú csobbanással kanyarog, majd egyidőre eltűnik, hogy aztán nagyobb erővel törjön felszínre, mélyítse medrét, tisztítsa tükrét, akárcsak a palócföldi patakocskák, de ugyanakkor vízgyűjtő is legyen. A sors vagy a közöny egyszer verstermő évadokat, gyakrabban az elnémulás korát jutatta költőnknek, szépszerével adogatta néki a feladatokat, ugyanakkor megvonta tőle a teljesítés lehetőségeit is. Eközben Győry Dezső a hegyipatak módjára a felszín alatt alakította, csiszolta művészetét, bővítette medrét, fokozta iramát, miként a kövek, partok folyvást alakulnak az áramló vízzel. Ilyenné lehetett az ő költőtermészete s mint ilyen, meg tudott, mert kellett maradnia ugyanolyannak, mint amilyen alapponású forrás korában lett; az egymást váltogató környezet kényszere állandósította, keményítette egyéni és közösségi magatartását. Hányattatva, fokozatosan erősödött, ingó talajon bizton megállott, miközben kivirult embersége: „költészete közös ügy lett, egy-ügy” mindenki számára, mindenütt, ahová időnként hangja eljuthatott.

Amióta idehaza két gyűjteményes kiadásban – meglehetősen későn – megjelentek költeményei, ujrapéldázható értelemmel telítődnek, egy magatartás emlékjelei, ugyanakkor megújító minták, irányító jelek a kétkedők számára: emberiség, szocializmus, antifaszizmus dolgában, szolgálatában az ut csak előre vezethet. Hogy ez az ut világos, annak egyik fényforrása Győry Dezső költészete. Ez az út átvezet palóc hazánkon, nem múlt büszkeségünk, hogy e szakaszát is jól megépítette, sőt itten, e tájhazában, kezdette utépítését, hogy történetesen innen messzire el lehessen jutni övele együtt – az egykori embertelenségből a mindenkori emberségbe –, természetesen visszavezető ut nincsen.

Költészetének az az egyik nagyszerűsége, ahogy a szülőföldi elemeket, mozzanatokot egyetemes érvényűké tudta mindenkor tenni: a tájhazából, palócföldről indult, s mindig az egyetemességhez ért el, egyéni lelkülete egyuttal közérzetet fejezett ki. Dobossy László nemrégén állapította meg róla: „Nem programszerűen írt politikai verseket, belső kényszer hatására látja és stilizálja önmagát közösségi emberré, népe sorsában osztozónak”. A nép szavának költője, a szülőföld hangadója:

A palóc volt a népem.
S verseimben nem élt mégsem?
Nos, hát, ifjan-eleinte
szégyenlettük szinte-szinte,
ha palócnak mondtak el:
tájszó, csúfság, falualja.
Hogy a magyar legzamatja?
Csak Bartók és Kodály figyelt rá:
a palóc mit énekel.
Az ifjú híg. S a gúny sűrű.
Tudtuk, hogy sok az avar-gyűrű
a Zobortól a Magin-várig:
székely, peccsenyég s kazár
harcolt itt gypü-zárt vervén.
– S a legpogányabb: bújt erdön! –
„Polovec”-nép, szólta a szomszéd.
„Felemás” – S palóc ma már.
S híres lettek később-korban:
a zobori, serki borban.
S Győry Jakab hajdú hadnagy
sok utódja idetért
Maiténytől. (Itt házassodva).
Szókimondó s vig e fajta,
– büszkén vállalt szülenenpem –
s nyakas fufanggal megélt.

Akik átadják magukat e költészet vonzásának, s nem is tehetnek mást, azok nyilvánvalóan megállanak szilárdan ottan, ahol helyüket a Győry-versek korparancsa megjelölte. Nem lehet tehát e verseket közömbösen mellőzni, egyoldalúan napirendre térni felettük, hiszen emberközéletről szólnak hozzánk, színvallásra készítetnek: mellettük (és ma már ez a gyakoribb) vagy ellenük

(a múltban még „ellenzéke” is akadt). Amióta két nagy gyűjteményes kötete révén általánosan elismerték Győry Dezső korszakos jelentőségét, azóta egyre fájóbb érzés támad az olvasóiban, miért nem válhatott a maga idejében nagyobb hatóerővé ennek a költészetnek becsületes, tiszta hangja, felemelő embersége, miért csupán szűk körben lehetett példa annakidején az ő férfias kiállása?! Toluló kérdések ezek, feleletük a korszakban rejlik, ott keresendő. A „hősi”, a „bátor”, a „dicső” jelzők nem maradhatnak el e költészet átfogóbb megjelöléseként, ez alapon mégsem válik azonban csupán emlékké, mert amennyit megőriz a múltból, ugyanannyit, ha nem többet, mutat a jövőre vonatkozóan: a jelen a víz választója, egyik part a dicső, hősi, bátor múlt, a másik oldalon a szocialista jövő, az emberség napja virul; a jelen viszont naponta veti felszínre azokat a kérdéseket, aggodalmakat, amelyek megoldása érdekében ez a költészet egyaránt megvalósult. A tágabb haza, Európa, különböző térségein, s a nagyvilágban sokhelyütt, támad már, vagy támadásra készül az embertelenség, ezeket áttételesen szintén leleplezi Győry Dezső és óbresztő antifaszizmusa, határtalan békevágya, felhőtlen emberszeretete.

Az ő magatartása: helytállás; költészete: vádirat, fellebbezés, igazmondás. A körülmények változhattak körülötte, ő azonban tértől, időtől függetlenül ugyanaz maradt kezdeteitől mindmáig. Különösen érzékelhető mindez azon szemléleten keresztül, mely verseit időrendben sorolva viszonyítja egymáshoz: egyes korszakait, különböző köteteit hasonlítja össze. A felszín azt mutatja, mintha ez a költészet nagyjából-egészében egynemű volna. A stílusra vonatkozóan ez valóban így mutatkozik: eszközeit, kifejezéseit szinte ugyanazon bordán szötte – mondjuk – 1927-ben, 1937-ben és 1963-ban. Versmondatai különösen egyező szerkesztésűek, képletük csaknem azonos pályája legkülönbözőbb szakaszain; ugyanaz a határozott, világos, végleges-érvényű kijelentés, közlés szabja meg mondatainak arányát, természetét, alkatelemeit: annyira egyszerűsíti a félreérthetetlen mondanivalónak érdekében, hogy a vers lelke – a nyelv zenéje elhalkul és a forma választékossága hasonul, hogy átadja helyét az egyértelmű, kizárólagos közlésnek. Egyes versmondatok annyira oldottaknak hatnak, mintha kötetlen szövegek volnának. A gondolatközlő, eszmehirdető, elvőrző költő makacs természetéből következik a verseknek alakhasonlító természetessége. Két idézet világíthat rá minderre, a Tollhegygyel című költemény például merő értelmi közlés, két szakaszra oszlik, látszólag többszörösen mellérendelt két mondat elegendő a tartalom kimondására: ismétlések, párhuzamok érzékeltetik elsősorban a versszerűséget, különben folyamatosan írva, akár egy szónoki szövegnek részlete lehetne; a sorozatosan alkalmazott egyetlen rím nem a költő hasonló leleményének megrekedését jelenti, hanem a külső jelzéssel is példázza a férfias magatartás következetességét, az ismételten lecsapó érvelésnek a fontosságát. (Mellékesen figyeljük meg a rím szótani szerepét, kapcsolatát is.)

Kévés volt a társ, sok az ellen
sokat harcoltam az ár ellen,
nem volt könnyű az ellen ellen,
de legszebb az volt: magam ellen.
Sokszor támadtam nagyok ellen,
sokat vétettem magam ellen,
de sosem a szegények ellen,
de sosem a kicsinyek ellen.

A költemény 1938-ban keletkezett, költőnk egyik válságos életszakaszában, amikor már csattogtatta fogait a fasizmus, amikor György Dezső demokratizmusát valló, s vele egyező gondolkodású féfiak feje fölött megnehezült az idők járása. Íme, a teljesség, a költői művészetnek tökélye, az egyszerűségben jelentkező egyszerűség, az egyszerűből sugárzó örök téma: a humánus. Hasonlóan tökéletes s mindent kifejező, elveket egyesítő, nézeteket egyeztető, fajtákat békítő „vers”-beli üzenet a kortársaknak, utódoknak, tehát a mindenkori embernek, Dunatáj lakóinak: igen jellemzően-címe: A nép szava. Mintha a közös sors már egyggyé kovácsolta volna a „népeket”.

A nép politikája ez:
Kenyér és munka! Kárbavesz
minden más. De a kenyér-munka
a magyar élet hídja lesz.
Polgár, munkás s paraszt között,
híd ember és ember között,
híd minden dolgozó kéz és agy,
s itt élő testvérnép között.
Béke! Kenyér! És munka! Sok.
Urak, írók, holnaposok,
ezt kéri a nép és a népek:
Joanok, Jánok, Jánosok.

Béke, Kenyér, Munka! – ez György Dezső szentháromsága, a Dunatáj egybehangzó dallama, a lelkek zengése. Ha versnek eszmetörténeti előzményét keressük, hasonló hármasság életparancs, politikai tanítás hangzott el pár évvel korábban Julius Fucsik ajkáról: Szabadság, Barátság, Jólét!

Győz az új hit. Szóed jól ért szót!
Tucatországot letipró
had sem bírt Veled: mert Benned
magadnál több volt a Tan:
„Szabadság, Barátság s Jólét
minden népnek!” S ha szomszédnép?
„Akkor is!” – mondtad. S ezt zúgják
már Földrészek, öt-hatan.

Igy visszhangzik a nagy cseh forradalmár üzenete, tanítása magyar lanton: György nemcsak mindenkit megelőzve, elsőként fordította a csehből idegen nyelvre, a magyarra Fucsik klasszikus börtön-naplóját, az Üzenet az élőknek című forradalmi tanítást, a nemzetközi összefogásnak nagy kánonát, hanem egy kötetremény verversorozatban, Az élő válaszol cím alatt továbbfolytatta és a túlélő kortársra vonatkoztatja a nagy cseh forradalmár lendületét, mozgósító erejét:

S folytatom-e mondandómat:
életnél maradandóbbat
s legfontosabb tanításod:
„örködjetek éberem!”
Hinni az életben. S bármi
bősz-veszett had tör ránk: állani!

S hittel s tettel síkraszállni,
s segíteni minden elnyomott
fehéren és négeren!

„Feledni: bűn!” – vallja költőnk mindéig; hangoztatta ő már máskor is, 1932-ben: „Légy szószólója, munkásnak, parasztnak!” Világviszonylatú tájékozódását már említettük, az pedig nem holmi bennfentességet jelent, hanem költőnk csodás ösztönét, mellyel a világ zajló eseményeiből kihallgatja a neki szóló üzenetét, felfogja és értelmezi a valódi helyzetet, meglátja a tényleges tennivalókat, kitűzi ennek nyomán a humánus parancsait. Thomas Mann Budapesten meghirdette annakidején a harcok humanizmus szükséges voltát, embermentő parancsát, ugyanakkor – vagy esetleg valamivel korábban – Győry Dezső ilyen versben szól az emberiség lelkiismeretéhez:

KARDOS HUMÁNUS

Glosszák az európai demokráciának
Ne félj, költő, rekedt, magányos
versed golyóként járja át
a parancs uralma zaját. Szólj.
és énekeld a nép dalát:
igém, légy minden nép igéje,
földönjáró, nyílt, összevont:
népuralmat ne élvezzen,csak
a népuralom híve. Pont.

Pont: fellebezésnek helye, ellentmondásnak jogosultsága többé nincsen, kimondatott az élettörvény: az ember legyen mindenekfelett ember: embermagyar, embercseh, emberromán, embernémet, emberjugoszláv..... emberember. Az ember nem feledhet, eszméljen, lásson, tudjon, tudatosítson, mert

Bűnös,
aki gonoszt nőni hágy!
Kuba áll! Afrika ébred!
Indiókban forr a méreg!
S néger, hindu békepárti!
S fél európa nem feled
Varsó, Auschwitz, Pest s a gettók,
nép-víziók! Aztán dettó:
népet űzni? – Időszerű
végszód: Állj! S örködjetek!

A kisebb antológiává kikerekedő idézeteket lehetne még folytatni, írhatnak ide még utalásként verscímeket is: Győry Dezső költézete komoly, komor világ üzenetét közli, azt megismerni elemi kötelesség; mai ember nélküle kevesebbet tudhat a közvetlen múlttól, s nem láthat a jövőbe, ha ez életmű mellett közömbösen halad tovább, hiszen jövőnk a múlton épülhet, az emberek ebből is tudomásul vehetik a múlt bűnét, a jelen szépségét, a jövő emberi teljességét:

Mind jövő magára gondol,
mikor héjjal vizet burkol,

s az őszre így zeng: élni jó!
Elni! Hited bírta ránk:
küzdj, dolgozz, míg fel nem épül
a világ – háború nélkül:
fegyver és gögnélküli béke!
– Ez a mai Miatyánk!

költő nemcsak viseli a közös sorsot, az ő átkos, megtoldó többletfeladata: egyeztetőtől: tudnia kellett, és Győry Dezső nyilván tudta és mindenkor tapasztalta, hogy mindenki szenved, küzd, szorong, remeg az embertelenség évadjában, a merre mentek...” Tegyük hozzá: megtudjuk, hogy merre kell és lehet mennünk. mi is Fábry Zoltánnal együtt: „Olvassátok, hogy megtudjátok: kik vagytok és és világosodott: jegyezte és ugyanakkor csinálta is a történelmet. Azt tanácsoljuk dül kell elmondania az emberiség fájdalmát. Költőnk élménye tudattá keseredett költő nemcsak viseli a közös sorsot, az ő átkos, megtoldó többletfeladata: egye-

Versei a maga idejében alig jutottak el hozzánk, a két világháború között pedig egyre-másra jelentek meg kötetei Szlovenszkóban. Költészetének hitele és az irodalomtörténeti elégtételadás jegyében két gyűjteményes kötetét adták ki nemrégiben Budapesten, a harmadik – bizonyára a legteljesebb – mostan készül és a költő hetvenedik születésnapjára jelenik meg.

Az első hazai válogatás a Zengő Dunatáj, az 1918-1948 között írott versek sokoldalú, gazdag gyűjteménye, mely megtartja az egykori verseskötetkének önállóságát, időrendjét is, jól képviseli Győry Dezső művészi adottságait, fejlődése apró, biztos fokozatait, itt olvashatjuk személyes élményei nyomán keletkezett költeményeit. A másik, a kisebbik gyűjtemény, Az élő válaszol, kizárólagosan közéleti érdekeltségű költeményeit sorakoztatja időrendben, e kötet második, nagyobbik felét a címadó, ötrészes verssorozat foglalja el. Az egészen nagy művészi és politikai feladatot teljesítő sorozat Julius Fucsiknak állít emléket: a magyar népnek és magának a költőnek, Győry Dezsőnek, a sorsában igazolódóknak, tükröződőknek a nagy forradalmár figyelmeztető példái, korszakos tanításai; személyes és közösségi élmények váltakoznak itt, a sorozat minden verssorán megismerni Fucsik szelleműjének nyomát, a szocialista tan élő, teremtő, mozgósító eszméltetését, a szocialista világnézet egyik főforrását. A magyar Hegyibeszéd 1940 – új címén: Emberi hang – és Az élő válaszol verssorozat Győry Dezsőnek legkiemelkedőbb költői teljesítménye és csupán az egyik kettő alapján egyik első hely őt illetné meg élő irodalmunkban, természetesen az előbbi, a kisebbik és a második, a nagyobbik versciklus nemes foglalata és klasszikus összegezése minden költeményének, a kettős csoportosítás végülis oly egység, melynek alapján is az egykori Szlovenszko magyar költőinek méltán került ő az élére.

Mi az életmű súlyosabb, maradandóbb, jelentősebb részének Győry Dezső költészetét tartjuk. A kötött közlésnek hivatottabb művésze, ezt eddig érzékeltettük is, teljes joggal tárgyaltuk bővebben versíró művészetét, jóllehet az irodalmi köztudatban meg az olvassók körében is nevét regényei népszerűsítették, a megillető elismeréseket szintén azok szerezték meg számára. Már említettük előljáróban azt a szerencsés körülményt, mely szerint verseinek és regényeinek a világa, eszmeisége tökéletesen fedik egymást és az életmű keretében ikerjelenségek, nemcsak kiegészítik egymást, hanem a versköltészetét és a regényírás azonos ér-

tékü-jelentőségű közlésmód György Dezső számára, e két művészi tevékenység egyesül világnézetében is. Bőven áradó regényírása tehát nem könnyűkezü, alkalmi sikerekre számító kedvtelése, hanem megszenevedett, megélt múltjának szükségyszerű tükröztetése, családjá történetének virágregékbe, a mesék világába illő felidézõ foglalkozása: él bennük a palóc táj, a palóc nép. A regény tetszés szerint átagítható keretében megszólaltathatta közvetlen felmenõit, harcos társait, köztük alakot õlt õmaga is többiben. Ami nem sikerült az életben, sugallják az õ regényei, mindaz megvalósulhat, életre kelhet az epikus elõadásban; ami hangulat, élmény a vers számára, ugyanaz remeklõ tájleírás éltetője, eszmélte-tõ cselekmény a regényben. A versek világa tehát átlép és másmódon életre kel a kötetlen műfajban. A két világ édesegy: a Dunatáj lelke, szelleme.

György Dezső két gazdag forrásból meríti regényeinek témáját: saját és családja emlékezetébõl, tehát a megidézett jelenbõl. A jelen ugyanis az õ értelmezése szerint addig tart, ameddig az ólók emlékezete a múltba visszanyúlik. Családjának az õ gyermekkorában élõ tanúságvivõi regéltek néki a nagy harcokról, hiszen õk már éltek a szabadságharc korában, az õ elbeszélt múltjuk tehát az író jelenébe szervesen beletartozik: apák, nagyapák hőstettei, anyák, nagyanyák szerelmi történetei, széphistóriái, átélte események, tehát cselekmények az író-utód számára is; a lírai kapcsolat ekként nyilvánvaló és természetes. Mindehhez járulnak György Dezső egyéni életének „regénybe illõ” részletei. Amikor pedig a távolabbi múltba megy vissza, mint a Veronika széphistóriájában, Zrinyi korába, akkor is egy foglalkozás, a halászat élõ szokásait vetíti vissza; a Vág völgyének helyszíne viszont idõk folyamán nem sokat változott: a jelen mutatkozik jobbára Veronika szerelmi történetében, a múlt filmként vetítõdik a háttér falára.

A jelenre vonatkoztatott múlt fõeleme, központi témája írónk sikeres trilógijának, a „virág”-regényeknek; a Tanácsköztársaság korát és az 1944-es szlovákiai felkelés történetét idézõ, tisztességes művészi történet-regényesítéseknek is. A regényíró tehát verset költ, a költõ viszont regényeket mond el: ez a szűkített alapegysége a György-regényeknek és költészetének. Egyébként kisebb regényeinek kötete nem mond ellent ennek a kézenfekvõ tételnek, mégha hozzánk az egyes cselekményszálak távolabbról futnak is.

A lírai regény – márpedig György átétélesen valamennyi az – kettõs tagozódást szövõget össze: a tényleges külsõ cselekményt és mindazt az érzelmvilágot, amit a valóságos történet az íróban mindenkor fölkelte, lelkiületét forrósitja, tudatát megmozgatja. A két világot egyesíti és összefogja egy természetes, érdekkeltõ, mesés, regényes keretbe, abban a költõ színezi, árnyal lelkesíti és lekötöti valóban az olvasót, ugyanakkor az író szövi a mesét. Elsõ komolyabb regényében, A veszedelmes ember címen megjelentben az elõbb említett kettõség leginkább válik nyilvánvalóvá. A regény magva valóságos történet, a nagy szocialista nevelõ, Czabán Samu életrajza. Külsõ jegyek alapján ítélve amolyan tanregénynek tetszik, az író törekszik megmutatni az új nevelés érdemét, érdekességét, a nevelõ élet fényes és árnyas oldalait tükröztetni; minden emberi küzdelem végülis megszõpül és igazolódik akként, hogy követésre méltó példává nemesedik. Önmagában Czabán Samu nevelõ pályája inkább értekezésnek lehetne tárgya – különben volt is többször –, de ahogyan György Dezső beilleszti alakját a társadalomba, ahogyan viszonyítja kortársaihoz és

ahogy uralkodó eszményét, a szocialista nevelés ügyét közüggé avatja, mindaz már az író szemlélete; a környezet rajza, a társadalmi ellentmondás pedig a cselekmény kiszélesítésének lett virágtermő melegágya. Már ebben a regényben az író igyekszik a maga szép stílusát megteremteni, első törekvése a hatás-keltés, az érzelmi telítettség; képzelete járásának szép eredménye, hogy a sivár életrajz ható, vonzó elemekkel telítődik és az új nevelési irányzat nemes küzdelemmé, tetszetős életfeladattá emelkedik, követésre késztet. A régire, a maradira nézve „veszedelmes ember” a ma és a jövő számára e regény világa szerint is vonzóvá, eszményképpé magasodik. A nevelő célzatú Győrv-versek Czabán Samu életregényében hangulattá, lelkesítő elemmé oldódtak fel, odahangolódtak az életmenet egyes pontjához, állomásához: minden küzdelem szép, felemelő és hősi.

A siker jegyében fogantak úgynevezett „virág”-regényei: Viharvirág, Sorsvirág, Tűzvirág. Valamennyi külön is önállóan hat, de mégis egybefűzi őket a nemzedékek életének összefonódása, a hősök és utódok, hősök és közemberek regénye a szabadságharc korában kezdődik és az első világháborúval fejeződik be. Az idő e három regény valódi hőse, a történelmi idő, ahogyan tette szólítja a mindenkori embert, ahogy a mindennapi ember megnesemesíti saját létküzdelmét, nemzeti szerepét igazán hősié, követendő példává tudja fokozni. Az író édesanyja kívánságát teljesítette, amikor e hármaskönyvet, a leplezett családi széphistóriát, papírosra vetette. A trilógia azonban a bensőséges hagyományból, féltett emlékekből nemzeti érdekűvé fejlődik, a helyi elemek, tényezők országos jelentőségűvé fokozódnak: palóc földön zajlik, történik a cselekmény nagyobbik része és az egész ország ügye, jövője függ tőle. A palóc föld regénye: költői dicsfény vonja be a tájat, tősgyökeres férfiak, tűzről pattant menyecskék, családjuknak élő nők e tájért, e tájon küzdenek, halnak, építenek jelent, jövőt, miközben felhangzanak legszebb dalaik, új értelmet nyerne ősi igéik, remek tájszavaikat halljuk, színes szokásaikat csodáljuk. A rideg valóság és a megszépítő képzelet hármaskönyve méltán vált népszerűvé: nevel, eszméletet, új utakra vezet, jövőt alakít, tetteket igazol és tettekre serkent. A szülőföldi elemek megörökítése, a palóc föld költői megjelenítése végeredményben egyet hirdet: az embermagyar létharcát, szenvedését, ahogy azt 1849-től 1919-ig eltelt nyolc évtized kegyetlen korparancsa megkövetelte szeretett népétől, a palóc emberektől. Bárhogy legyen: a hősi múlt a sivár, kiméletlen jelenbe torkollik; a jelen pedig igyekszik a jövőt takaró függönyt színésszé, hímissé átszőni. A „virág”-regények tehát olyan széphistóriák, melyekben a teljes ember lép elénk, a példamutató hős fogja meg az olvasó kezét.

A következőként tárgyalandó regény az elejtett fonalat továbbszövi: A nagy érettségi a szűkebb haza 1919-es sorsát viszi át a regény világába, abba a közegbe tehát, amelyben az új eszmék egyetemessé forrnak, az egyes ember élete közüggé válik, ha feltétlenül győzhetne az igazság; a tiszta emberség azonban dicső harcokban elbukik, a palóc nép egyik fele kisebbségi sorba süllyed, a másik pedig a fehérterror kegyetlen karjába esik. A Magyar Vörös Hadsereg északi, palóc-földi hadjáratának regényes változata megmutatja végül, hogy a tényleges harc átvesződik az eszmei küzdelembe, a szocializmus csendes, de biztosan győző harcában kell az emberség ügyét diadalra vinni, ama nagy érettségit tehát a humánumból kell megszerezni.

A Gömöri rengeteg a végső harc regénye, az 1944-es délszlovákiai felkelés, partizánharcok története nehéz küzdelmeket tartogatott, de a jövő, a megnyert csata mindinkább a küszöbön áll: az a nemzetközi összefogás, melyet e tájon oly régen óhajtottak, végre megvalósul: csehek, szlovákok, magyarok felszabadítási harca – a Szovjetunió oldalán – győzedelmeskedett a fasiszmus felett. A regény élő alakokról szól: szerepük, jelentőségük: történelem. Nyolc nap valódi története pereg az olvasó előtt, az író itten mértéktartó, nem színez, nem túloz, nem bonyolít, jóllehet a hősök sorsa tovább zajlott, emberi tragédiájuk később következett be, halálos áldozatokat is követelt –, érdemük múlhatatlanul teljes, helyállásuk bizonyosság, példa a jobbuló, jobbítható életre, „a szocializmus és az örökké megfiatalodó emberi igazság édes értelmében”. A palóc földi magyar hősök az emberség, az emberiség egyik hőskölteményét fegyverrel, harccal írták meg.

Győry Dezső regényei meg-megújuló küzdelmekről szólanak; ahogy költészete egy táj hazájából mindig az egyetemesség felé tágul, ugyanúgy regényeinek cselekményei a családi keretből, kisebb tettekész egység vállalkozásaiból szélesedik az emberiség ügyévé, válnak egyetemes feladattá. Ha itt-ott Győry Dezső hibáz, túloz, ellentmondóan, vagy negédesen beszél, ez a parányi fogatékosság eltölpül az ő nagy embersége mellett. Ő azért tudta egyéni sorsát elszenvadni, végigélni, mert lényegében mindig hitt az emberben, az emberiség jobbik felében, hitt a családban, családjában, jól tudta, hogy a nagyvilág üldöztetése ellen menedéket a család nyújt, vagy a kisebb eszmei közösség, ahonnét szükség esetén, adott jelre megújultan, ismételten harcára indulhat. Felemelő költészete, mely A nagy érettségi és Gömöri rengeteg című regénye világa közé esik, felelős, helytálló ember művészete, regényei ugyanannak méltó ikerpárjai.

Ő azonban mindennek felett a hűség költője, írója; népéhez, hazájához, palóc földjéhez fűződő szerelme örökkévaló, nemes, tiszta, értékmentő cselekedet. Most ünnepelt felszabadulásunk egyik utegyenetője, dicséret-mondó énekes. Amikor végül általános jelentőségét összefoglaljuk, Kazinczhy Ferenc hajdani szavait kölcsönözzük és vonatkoztatjuk ezúttal őreá, aki eszerint

Egy nem haszontalan tagja az Egésznek,
Férfiak! ez gyönyörű jutalom.

PAKU IMRE